

Hur översätts den nationella livsmedelsstrategin till lokal verkstad?

- En fallstudie utifrån Grästorps kommuns förutsättningar

How is the national food strategy translated into local action?

- A case study based on the conditions in Grästorp municipality

Sofie Skalstad

Hur översätts den nationella livsmedelsstrategin till lokal verkstad?

- En fallstudie utifrån Grästorps kommuns förutsättningar

How is the national food strategy translated into local action?

- A case study based on the conditions in Grästorp municipality

Sofie Skalstad

Handledare: Kjell Hansen, Sveriges lantbruksuniversitet, Institutionen för stad och land

Examinator: Brian Kuns, Sveriges lantbruksuniversitet, Institutionen för stad och land

Omfattning: 30 hp

Nivå och fördjupning: Avancerad nivå, A1E

Kurstitel: Självständigt arbete i landsbygdsutveckling

Kurskod: EX0797

Kursansvarig institution: Institutionen för stad och land

Program/utbildning: Agronomprogrammet – landsbygdsutveckling

Utgivningsort: Uppsala

Utgivningsår: 2020

Omslagsbild: Utsikt över Floslätten. Foto: Sofia Jessen

Upphovsrätt: Samtliga bilder i arbetet publiceras med tillstånd från upphovsrättsinnehavaren

Elektronisk publicering: <https://stud.epsilon.slu.se>

Nyckelord: Livsmedelsstrategi, översättning, aktör, nätverk, resurser, Grästorp

Sveriges lantbruksuniversitet
Swedish University of Agricultural Sciences

Fakulteten för naturresurser och jordbruksvetenskap
Institutionen för stad och land

Sammanfattning

Denna fallstudie syftar till att undersöka hur en lokal implementering av den nationella livsmedelsstrategin kan se ut, med det planerade arbetet i Grästorps kommun och de lokala förutsättningarna där som exempel. Kommunen har uttryckt ett stort intresse för att arbeta med frågan och många praktiska förutsättningar talar för en lokal satsning på livsmedelsstrategiskt arbete.

Fallet är studerat ur ett aktör-nätverksperspektiv och en kvalitativ studie är gjord med totalt 16 personer som har olika positioner i förhållande till ett eventuellt livsmedelsstrategiarbete.

Det finns i dagsläget inte ett tydligt, aktivt nätverk att studera men många intressanta aktörer som interagerar, tidigare har interagerat eller på andra sätt tenderar att påverka varandras varande och verksamhet. De olika aktörerna har olika verklighetsbilder vilka påverkar både vilka behov som blir synliga och vilka insatser som är möjliga. I dagsläget lyckas ingen aktör översätta de olika verklighetsbilderna på ett sätt som övertygar de inblandade parterna aktörer om att de tjänar på ett lokalt livsmedelsstrategiskt arbete.

För att ett framtida arbete kring lokal mat i Grästorps kommun ska bli framgångsrikt behöver insatser som görs fokusera på att ge befintliga livsmedelsproducenter och andra nyckelaktörer möjlighet att uttrycka sina behov samt visa och skapa förståelse för varandras resurser. En symbol att samlas till skulle kunna vara skolmaten.

Nyckelord: Livsmedelsstrategi, översättning, aktör, nätverk, resurser, Grästorp

Abstract

This case study aims to investigate what a local implementation of the national food strategy can look like, with the planned work in Grästorps municipality and the local conditions there as an example. Grästorp municipality has a positive attitude concerning working strategical with local food systems and practical circumstances indicate a local implementation of the national strategy is possible.

In the study 16 people holding different positions in relation to a possible food strategy is included. An actor-network perspective is used for analyzation. There is currently no clear, active network to study, but many interesting actors who interact, have previously interacted or otherwise tend to influence each other's being and activities. The different actors all describe their experienced reality in different ways. Currently no actor is able to translate the various realities in a way that convinces all the involved parties that they gain from a local food strategy.

For future strategic work with local food systems, efforts must be made that give food producers and other key actors the opportunity to express their needs and show and understand each other's resources. A symbol to gather around could be the school meals.

Keywords: Food strategy, translation, actor, network, resources, Grästorp

Innehåll

1	Inledning	5
1.1	Bakgrund	6
1.2	Syfte och frågeställningar	7
1.3	Tillvägagångssätt	8
	Urval av informanter och avgränsning	9
	Tillförlitlighet och generaliserbarhet	10
2	Analytisk utgångspunkt	12
2.1	Aktör-Nätverk-Teori	12
2.2	Kapital och resurser	14
3	Historien upprepar sig	16
3.1	Bonnemarknaden – en viktig symbol	19
3.2	Livsmedelsproduktion mer business än någonsin	20
4	Lokal mat som politisk arena	23
4.1	Politiskt mandat	26
4.2	Företagande och Näringslivsutveckling	29
4.3	Aktörerna har olika behov och olika resurser	30
4.4	Attraktiv landsbygd och inflyttning	33
5	Skolmatens roll i livsmedelsstrategiskt arbete	36
5.1	Måltid är mer än mat	37
5.2	Nya vanor behöver kännas angelägna	39
5.3	Måltidschefen – en översättare	40
6	Lärdomar från fallet Grästorp	42
6.1	Många aktörer i parallella verkligheter	43
6.2	Översättning blir brygga mellan verkligheter	44
6.3	Lokalt arbete innebär andra maktförhållanden	44
6.4	Förslag på vidare arbete	46
	Källor och litteratur	48

1 Inledning

I juni 2017 presenterade regeringen den första svenska livsmedelsstrategin som omfattar hela livsmedelskedjan (prop 2016/17:104). Strategin syftar till att uppmuntra en ökad och mer hållbar produktion av mat, skapa jobb och tillväxt samt underlätta för konsumenter att göra medvetna livsmedelsval. Strategiskt arbete med hållbar livsmedelsproduktion och det som brukar benämnas som gröna näringar¹ bedrevs dock innan den nationella livsmedelsstrategin kom på plats. Sedan 2013 har Västra Götalandsregionen tillsammans med Länsstyrelsen i Västra Götaland arbetat med handlingsprogram för livsmedel och gröna näringar (Västra Götalandsregionen, 2016). Då andra regioner började ta fram regionala livsmedelsstrategier, efter att regeringen lanserat den nationella strategin, kunde Västra Götalandsregionen istället lägga krut på annat håll. Regionen och Länsstyrelsen valde att bidra till den nationella livsmedelsstrategin genom att främja kommunernas arbete med mat, livsmedel och gröna näringar. Under vintern och våren 2018 - 2019 bjöds alla 49 västgötakommuner in till kunskapsträffar som uppmuntrade till lokala livsmedelsstrategiska initiativ (Västra Götalandsregionen, 2019).

I en av Västra Götalandskommunerna, Grästorps kommun, uttrycker både tjänstepersoner och politiker ett stort intresse att från kommunalt håll arbeta med att stärka och stötta den lokala livsmedelsproduktionen utifrån den nationella livsmedelsstrategin. Kommunen upplever sig ha goda förutsättningar och en tydlig vilja. Grästorps kommun är på flera sätt ett intressant fall att studera när det gäller lokalt livsmedelsstrategiskt arbete, både när det

¹ Gröna näringar utgörs av företag som har jord, skog, trädgård eller landsbygdens miljö som grundläggande resurser (LRF, 2009).

kommer till de praktiska förutsättningarna och den lokala offentliga sektorns attityd. Med denna uppsats hoppas jag kunna bidra till att ge en mer djupgående bild över vilka faktorer som kan vara viktiga att ha i åtanke inför ett lokalt livsmedelsstrategiskt arbete.

För att förstå fallet Grästorps används i den här uppsatsen aktör-nätverksteorin. Det finns i dagsläget inte ett tydligt, aktivt nätverk att studera men många intressanta aktörer som interagerar, tidigare har interagerat eller på andra sätt tenderar att påverka varandras varande och verksamhet. Den här fallstudien syftar därför inte till att beskriva ett arbete som Grästorps kommun redan gör kring lokala livsmedel, utan till att undersöka förutsättningarna för ett potentiellt framtida arbete.

1.1 Bakgrund

Grästorps kommun är en utpräglad lantbruks- och landsbygdskommun belägen vid Vänerns södra spets. Av kommunens knappt 6000 invånare bor ungefär lika stor andel i tätorten som på landsbygden (Grästorps kommun, 2016). Grästorp är den kommun i Västra Götaland som har störst andel jordbruksmark, 57 % av landarealen (SCB, 2019) och högst antal sysselsatta i gröna näringar, 10 % av invånarna (PWC, 2019). Idag är drygt 300 lantbruksföretag registrerade i kommunen, majoriteten av dessa är inriktade mot växtodling. Utöver lantbruksföretagen finns en stor maskinåterförsäljare, spannmåslagring samt ett väletablerat teknikföretag för precisionsodling (uppgift ur Grästorps kommuns företagsregister, 2019). Flera initiativ kring lokal mat har bedrivits. Det var bland annat här den första svenska så kallade REKO-ringen startade, som ett sätt att förenkla för småskaliga livsmedelsproducenter att skapa en lokal kundkrets (Hushållningssällskapet, 2019).

Kommunens representanter uttrycker såväl i vardagliga samtal som i strategidokument att de verkar i en landsbygds- och lantbrukspräglad kontext och gröna näringar lyfts fram som en viktig bransch (Grästorps kommun, 2014;2015;2016). Utifrån de lokala förutsättningarna uttrycker kommunens kultur- och näringslivschef att Grästorp känner ett ansvar att bidra till en

mer hållbar livsmedelskedja utifrån både ett socialt, ekonomiskt och ekologiskt perspektiv. En aktuell koppling mellan det kommunala uppdraget och de gröna näringarna är implementering av den nationella livsmedelsstrategin.

Hittills har Grästorps kommun, tillsammans med andra Skaraborgskommuner, gjort ett omfattande arbete med att få in lokala råvaror i de offentliga köken genom olika projekt kring offentlig upphandling. Idag finns lokala leverantörer av ägg, potatis och fisk. Eftersom det i Grästorp och orterna runt omkring finns en lång tradition och mycket kunskap och kompetens ser de också stor potential att utveckla livsmedelsförsörjningen lokalt mer än att enbart arbeta med upphandlingsfrågor. Därför planerar nu Grästorps kommun att verka för förbättrade förutsättningar för lokala producenter och förädlare genom sitt näringslivsarbete.

1.2 Syfte och frågeställningar

Detta arbete syftar till att undersöka hur en lokal implementering av den nationella livsmedelsstrategin kan se ut, med Grästorps kommun och de lokala förutsättningarna där som exempel.

Med utgångspunkt i syftet blir följande forskningsfrågor aktuella:

- Hur översätter Grästorps kommun den nationella livsmedelsstrategin till lokala förutsättningar?
- Vilka ambitioner har Grästorps kommun [som organisation] för ett lokalt livsmedelsstrategiskt arbete?
- Hur förhåller sig lokala producenter till ett lokalt livsmedelsstrategiskt arbete?
- Vad är skolmatens roll i ett lokalt livsmedelsstrategiskt arbete?

1.3 Tillvägagångssätt

Detta arbete är utformat med en beskrivande karaktär (jfr Teorell & Svensson, 2007) och skrivet enligt etnografisk tradition (Gay y Blasco & Huon, 2019) då det syftar till att förstå aktörers samspel och upplevelse av sin del i ett lokalt livsmedelsstrategiskt arbete. Jag har lyssnat till informanternas berättelser om sig själva som aktörer, snarare än studerat dem när de har agerat. Informanterna har fått berätta om sin roll och sysselsättning och beskrivit hur den kan knyta an till stärkt lokal livsmedelsproduktion och -konsumtion. De har också beskrivit vad de ser som utmaningar och möjligheter för lokalt livsmedelsstrategiskt arbete.

Jag har valt att genomföra semistrukturerade intervjuer med informanter från fem olika aktörsgrupper i förhållande till livsmedelsstrategiarbetet; Grästorps kommun, lokala producenter, lokala eldsjälar, regionala samordnande aktörer samt Grästorps kommuns måltidsenhet där skolköken ingår. Informanternas egna upplevelser är centrala i studien och därför har kvalitativa intervjuer med ett semistrukturerat upplägg valts som metod (Kvale & Brinkman, 2015). Det semistrukturerade upplägget gör intervjusituationen öppen och lämnar utrymme för informanterna att berätta om det de tycker är viktigt. Det innebär exempelvis att ställa följdfrågor som är aktuella i respektive intervjusituation och uppmuntra till utvecklade beskrivningar. Istället för att ha färdigformulerade intervjufrågor används en översiktlig intervjuguide med frågeteman som säkerställer intervjuens röda tråd och gör intervjuerna jämförbara. (Kvale & Brinkman, 2015; Kaijser & Öhlander, 2011).

Intervjuerna har främst skett i miljöer väl bekanta för informanterna så som i deras hem eller på deras arbetsplatser. Några intervjuer har dock genomförts i offentliga lokaler. Intervjuerna har varit mellan 1 - 2 timmar långa. Alla informanter har anonymiserats och hänvisas till med yrkestitel.

Jag har dessutom deltagit som observatör på ett antal möten arrangerade av både Grästorps kommun samt LRFs lokalavdelning. Mina anteckningar från mötena utgör en del av det empiriska materialet. Observationerna gav ytterligare en bild av sammanhanget kring lokal livsmedelsproduktion och livsmedelsstrategiskt arbete. Det blev också ett sätt att ännu bättre förstå informanternas verklighetsbilder och förutsättningar. Genom observationerna

framkom sådant som är svårt att sätta ord på och visa i en intervju, som t.ex. kroppsspråk eller interaktion med andra (Kaijser & Öhlander, 2011).

Materialet från observationerna och de semistrukturerade intervjuerna har bearbetats genom meningskategorisering där informanternas berättelser har kodats i teman och kategorier. De tematiserade intervju svaren har sedan kunnat användas i texten och jämföras med teoretiska begrepp formuleringar (Kvale, 1997).

Urval av informanter och avgränsning

För att få en bild av sammanhanget med arbetet kring lokal och regional livsmedelsproduktion i och runt Grästorp har jag valt att intervjua 16 personer som potentiellt skulle kunna påverka varandra, även om de i nuläget inte utgör ett aktivt nätverk tillsammans. Informanterna består av offentligt anställda tjänstepersoner och andra som i sin tjänst arbetar med att främja den lokala livsmedelsproduktionen, en politiker, skolkökspersonal, producenter och engagerade privatpersoner. För att avgränsa arbetet och hålla mig till studiens frågeställningar har jag valt ut 11 informanter som får representera de olika aktörsgrupperna. Nedan följer en kort presentation av de informanter som tydligast tycks ha roll i Grästorps kommuns planerade arbete med lokal livsmedelsstrategi.

Mjolkproducenten - Driver sedan några år tillbaka barndomsgården tillsammans med sina föräldrar. Engagerad i LRF och i en producentförening för nötkött.

Grönsaksodlaren - Nyligen uppstartad, småskalig grönsaksodlare. Sa upp sig från IT-jobb, flyttade hem till föräldragården och arbetar för att grönsakerna ska bidra till gårdens fortsatta lönsamhet och vara en del i generationsskiftet.

Äggproducent- och gårdsbutikinnehavaren – Driver familjejordbruk med spannmål- och äggproduktion samt en etablerad café- och gårdsbutikverksamhet som bl.a. gör glass på de ägg som inte säljs vidare i produktionen.

Kultur- och näringslivschefen - Engagerad tjänsteperson som beskriver Grästorps kommun som en organisation med kreativa metoder och öppet klimat, där det går fort att fatta beslut och skrida till handling.

Vice kommunalrådet - Centerpartistisk lokalpolitiker som tidigare var landsbygdsutvecklare på konsultbasis. Har bland annat varit med och tagit fram en landsbygdsstrategi för Grästorps kommun.

Den tidigare Agenda 21-samordnaren - Eldsjäl, företagare, pensionär och nyckelperson i mycket av det breda arbete som tidigare gjorts i Grästorp kring miljö, hållbarhet och lokal mat.

Måltidschefen - Relativt nyrekryterad och med erfarenheter från liknande roller i andra västsvenska kommuner. Vurmar för mer hållbara offentliga måltider och möjligheten att servera både lokala råvaror och vegetabiliskt protein, gärna i kombination.

Två köksansvariga kockar, en skol- respektive förskolekock - Ansvariga för ett skolkök respektive ett förskolekök som hyser en stor stolthet över att laga mat från grunden och servera goda måltider till verksamheternas barn. Positivt inställda till att få vara kreativa i sin roll.

Regionutvecklaren – Tjänsteperson på Västra Götalandsregionen med ansvar för livsmedel och gröna näringar.

Projektledaren, utvecklingsbolaget - Arbetar på ett utvecklingsbolag för gröna näringar i Västra Götaland som kopplar samman forskning och utveckling med det praktiska lantbruket.

Tillförlitlighet och generaliserbarhet

I och med att Grästorp är min egen uppväxtort kan jag på flera sätt sägas ha en förförståelse för orten, de som lever där och annan platsspecifik kunskap. Detta som kan ha påverkat insamlingen och analysen av studiens material. Min förförståelse kan beskrivas som omedvetna förväntningar som påverkar tolkningar och värderingar som görs av materialet och vilka intervjufrågor jag väljer att ställa. Även intervjusituationen påverkas av

både mina och informantens medvetna och omedvetna förväntningar på situationen (Teorell & Svensson, 2007; Pripp, 2011). Främst har dock förståelsen haft en positiv effekt då den bidragit till att hjälpa mig upptäcka personer och personkopplingar som troligtvis hade varit svåra att tillgodosöka mig om jag enbart vistats på orten en kortare tid. Med en insikt om min egen subjektivitet kan jag reflektera över hur den kan tänkas påverka mina tolkningar. Läsaren rekommenderas ha samma kritiska förhållningsätt.

Det här arbetet utgår ifrån Grästorps kommun som exempel på hur lokalt livsmedelsstrategiarbete skulle kunna gå till. De lokala förutsättningarna i Grästorps kommun är inte generaliserbara i sig, men mönster och förhållningssätt skulle kunna appliceras i andra kommuners arbete med liknande frågor. För att fördjupa förståelsen av den konkreta och lokala processen i Grästorp har jag applicerat en uppsättning analytiska begrepp på exemplet. Min ambition är att lyfta fram hur Grästorp som ett fall av något mer generellt.

2 Analytisk utgångspunkt

Nedan följer en beskrivning av de analytiska utgångspunkter och begrepp jag använt som verktyg: Aktör-nätverk-teorin med tillhörande begrepp samt kapital, här beskrivet som förutsättningar.

2.1 Aktör-Nätverk-Teori

Det finns många olika sätt att förstå samhället och hur det hänger samman. Vi kan både utgå från övergripande strukturella perspektiv och ha fokus på enskilda individers handlingar. Den här fallstudien undersöker förutsättningar för ett potentiellt framtida livsmedelsstrategiarbete som Grästorp planerar att göra. Eftersom det jag vill titta på i hög grad präglas av samverkan mellan olika aktörer har jag valt att anknyta till nätverksbegreppet, så som det används av Bruno Latour (1990; 1998; 2005). Latour (1990) beskriver aktör-nätverk-teorin som något i gränslandet mellan metod och teori som kan användas för att förstå aktörer i ett sammanhang och hur de samspelar med varandra. När aktör-nätverk-teorin används som metod är det viktigt att den som undersöker på förhand inte avgör vad som har betydelse i studien och inte. Enligt Latour (1990) krävs att den som genomför studien betraktar sitt material utan förutfattade meningar för att identifiera samspelet mellan aktörer i nätverken.

Det mångtydiga begreppet *nätverk* används av Latour (1998; 2005) som det som uppstår när olika aktörer agerar i förhållande till och påverkar varandra. Till skillnad från många andra definitioner är det nätverksbegrepp som används här helt knutet till agerandet. Det innebär att nätverket finns så

länge aktörerna är aktiva men försvinner sedan eller läggs i dvala. Nätverket är ständigt föränderligt och bygger på relationer och interaktion som länkar samman både människor och ting. Upphör interaktionen eller relationen, slutar också det specifika nätverket finnas. Nätverken etableras för att uppnå någon form av syfte eller resultat genom att aktörerna agerar tillsammans (Latour, 2005; 1998).

Med denna ingång blir det centralt att diskutera vilka aktörer som ingår och hur de förhåller sig till varandra för att förstå ett nätverk. Utifrån Latours (2005) aktör-nätverksteori kan en *aktör* enkelt uttryckt beskrivas som den faktor som leder till agerande och i sin tur påverkar andra. Alltså, den som gör något, eller som på något vis påverkar andra till att göra något är en aktör. Enligt Latour (2005) behöver en aktör dock inte framträda som en enskild fysisk person utan kan även vara en grupp av människor eller materiella ting. Dokument, fordon eller landyta eller mer abstrakta saker som uttalade intentioner eller visioner kan vara aktörer, så länge de påverkar andra aktörers handlande (Callon, 2005; Latour, 1990; 1998; 2005).

Olika aktörer och aktörsgrupper är präglade av olika förutsättningar och har därför olika sätt att se på en situation. Det går att förklara det som att aktörerna förhåller sig till olika ”verkligheter”, även om de ingår i samma nätverk eller sammanhang (Mol, 1999). Skilda verklighetsbilder kan vara ett hinder för aktörer som vill bedriva ett gemensamt arbete. Enligt Latour (2005) kan en idé bara bli verklighet och ett faktum (*matter of fact*) om andra aktörer attraheras av den och upplever den som angelägen (*matter of concern*). Vi människor är bara benägna att agera om vi upplever att syftet med att agera angår oss på något sätt.

I framgångsrika nätverk lyckas de inblandade aktörerna skapa en gemensam känsla av angelägenhet och överbrygga sina skilda verklighetsbilder med hjälp av det Latour (2005; 1998) kallar för *översättningar*. Översättningar innebär att en eller flera aktörer lyckas få det som är självklart i en grupp att bli begripligt och angeläget i en annan aktörsgrupp. Översättningen kan ske antingen genom muntlig kommunikation och gemensamma begrepp eller genom att aktörerna samlas kring någon form av symbol som manifesterar det gemensamma arbetet. Symboler kan vara av många olika slag men har det gemensamt att de representerar en sammanhållen grupp eller idé utåt. Ordförandeklubban är en symbol för positionen som ordförande; firandet av hemvändardagar är en symbol för tillhörighet till en

bygd; och dopet en symbol för att bli upptagen i den kristna gemenskapen. Översättningen blir en process som bakar ihop de olika aktörernas identiteter, mål och förutsättningar och helt enkelt gör det möjligt att förstå varandra och formulera en gemensam riktning.

Aktör-nätverk-teorin anlägger också ett maktperspektiv på den interaktion som sker inom ett nätverk (Latour, 1998). En av huvudpoängerna är att makt inte är något som går att äga eller samla på sig utan något som måste *göras* för att finnas. Dels menar Latour (1998) att översättningarna kan ses som en strategisk maktutövning. Den som leder översättningsprocessen har möjlighet att få andra att anamma den uppfattning man själv har.

Samtidigt belyser Latour (1998) att det finns en paradox i vart makten egentligen finns. Han beskriver utövande av makt som en konsekvens av kollektivt handlande snarare än en orsak till att få folk att handla på ett visst sätt. För att ta ett exempel; en aktör som utövar makt, exempelvis genom att formulera ett uppdrag eller en strategi, påverkar hur andra agerar. När uppdraget väl är formulerat och delegerat är det dock de andra aktörerna i nätverket som sedan agerar på uppdraget. På så sätt menar Latour (1998) att makten inte finns hos den som anser sig ha makt att delegera utan hos kollektivet som väljer att agera och tolka ordern eller uppdraget.

När jag längre ner nämner begrepp som översättning, aktör, nätverk, symboler och makt är det utifrån ovanstående tolkningar av Bruno Latour. I texten sätts begreppen i ett tydligare sammanhang.

2.2 Kapital och resurser

I aktör-nätverksteorin poängterar både Latour (2005) och Mol (1999) att aktörerna förutom att kunna vara olika personer, grupper och ting också har olika förutsättningar. Dessa förutsättningar kommer i denna studie att beskrivas med utgångspunkt i Pierre Bourdieus tankar om kapital (jfr Bourdieu 1990; 1984; 1985).

Tanken här är att både materiella och immateriella tillgångar blir ett värde, eller en resurs, som får inflytande över vilken position och legitimitet en person har i ett socialt samspel med andra individer. Vilket kapital eller vilka resurser som har betydelse avgörs av det aktuella sammanhanget.

Samma resurser kan betraktas på ett helt annat sätt i en annan konstellation eller kontext. Bourdieu (1990) delar in kapitalen i tre olika kategorier; *ekonomiskt*, *socialt* och *symboliskt kapital* (Bourdieu, 1990; 1984; 1985; 2002).

Ekonomiskt kapital består helt enkelt av ekonomiska och monetära tillgångar. I *socialt kapital* inkluderar Bourdieu (1990; 2002) nätverk², relationer och andra former av sociala kontakter. *Symboliskt kapital* förklaras både som materiella resurser som exempelvis utbildningsbevis, boksamling, fordon, klädstil eller andra föremål som indikerar att en person har kunskap och legitimitet kring ett visst område. Det symboliska kapitalet kan också bestå av immateriella resurser och då beskrivs *kulturellt kapital* som den tydligaste formen. Kulturellt kapital kan innebära en förmåga att uttrycka sig och föra sig på ett sätt som värderas högt och stärker en persons sociala ställning i det aktuella sammanhanget (Bourdieu, 1985).

Kapitalbegreppet, i den här studien omskrivet till resurser, kan ses som de resurser en aktör förfogar över och som används för att få inflytande i nätverk, t.ex. genom att kunna få genomslag för sin verklighetsbild och sina översättningar. När kapital senare nämns i studien är det utifrån denna tolkning.

² Bourdieu (1990; 2002) definierar nätverk snarare som en resurs än en förklaringsmodell till människors ageranden.

3 Historien upprepar sig

För att förstå Grästorps förutsättningar för att arbeta med ett lokalt livsmedelsstrategiskt arbete behöver vi börja med att gräva bakåt i den moderna historien. Där finns en hel del att hitta vad gäller satsningar på hållbarhet, lokal mat och gröna näringar. En viktig nyckel till det Grästorp hittills åstadkommit tycks ha varit att kommunen under nittioalet gav en av sina tidigare miljöinspektörer i uppdrag att bli Agenda 21-samordnare. Samordnaren tog sig stort utrymme att hitta metoder som bröt ny mark kring kommunens förhållningssätt kring miljö och hållbar mat. Arbetet blev uppmärksammat i flera olika nationella sammanhang medialt, i forskningsrapporter, på konferenser och genom dubbla besök av miljöministern. Arbetssättet beskrivs av den tidigare Agenda 21-samordnaren som *Grästorpsmodellen* med ledorden billigt, enkelt och roligt. Hon menar att modellen byggde på att göra praktiska insatser med små medel och lättsamhet. För att uppmärksamma invånarna på vad varje individ kan göra för insatser för miljön arrangerades under många år sop-race, miljösgostig och teater för barn och familjer. Aktiviteterna uppmärksammade källsortering, hållbara matinköp och energianvändning. Under tidigt 2000-tal startades också Bonnamarknad och förädlingskök för lokala livsmedelsproducenter. Dessutom arrangerades flera konferenser för inspiration och methodspridning.

Vid millennieskiftet gav Grästorps kommun Forskningsgruppen för Miljöstrategiska Studier (FMS) i uppdrag att undersöka miljökonsekvenser av både dåvarande och framtida livsmedelstransporter kring den mat som konsumerades av invånarna i Grästorps Kommun. I kartläggningen beskrev FMS jordbruksproduktionen i Grästorp som omfattande med såväl kött, ägg, mjölk och spannmålsproduktion. Knappt 5 % av det som producerades i Grästorp såldes dock inom kommunens gränser. Parallellt med kartläggningen av transportflöden anlätades en miljökonsult för att utforma en lokal

vision för framtida lösningar med minskad miljö- och klimatbelastning togs fram. Visionsarbetet byggde på att ett 20-tal lokala representanter från livsmedelskedjans olika led samlades och formulerade möjligheter och utmaningar kring lokal livsmedelsproduktion och -konsumtion år 2015. Visionen menade att drygt hälften av det som konsumerades lokalt också kunde produceras lokalt (Carlsson-Kanyama & Hagberg, 2001). Se tabell nedan.

VARUGRUPP	IMPORTERAD MÄNGD (TON) 2000	IMPORTERAD MÄNGD (TON) 2015	MINSKNING I %
Bröd och spannmål	533	166	69
Kött och köttvaror	433	55	87
Mejeriprodukter, ägg	1102	371	66
Frukt, bär	554	277	50
Köksväxter	344	69	80
Potatis mm	331	331	0
Drycker	712	484	32
Fisk mm	104	94	10
Socker, godis, glass	180	161	11
Kaffe, te, kakao	59	56	5
Annat	59	36	39
Summa	4410	2100	52

Tabell 1. Grästorps "importerade" mängd livsmedel år 2000 respektive visionen för mängden "importerade" livsmedel år 2015. Carlsson-Kanyama & Hagberg, 2001:33

Kartläggningen och visionsarbetet uppmuntrade till en betydande ökning av småskalig, närproducerad mat i Grästorps kommun. För att nå upp till en 52%-ig lokal livsmedelsförsörjning behövde jordbruket läggas om till en betydligt större andel produktion av frukt, bär och grönsaker samt en omfattande satsning på livsmedelsförädling (Carlsson-Kanyama & Hagberg, 2001).

Gröna näringar har sedan dess uttryckts som en prioriterad bransch i Grästorp. Dess betydelse omnämns bland annat i den övergripande visionen för Grästorp år 2020 som återfinns i förra mandatperiodens politiska inriktningsdokument.

I Grästorp finns energi! Grästorp har Västra Götalands bästa boendemiljö. (...) Näringslivet sjuder av entreprenörsanda och de gröna näringarna blomstrar.

Grästorp, 2015:1

Trots visioner om en ökad lokal produktion och konsumtion av livsmedel vittnar så väl den tidigare Agenda 21 samordnaren, nuvarande Kultur- och näringslivschefen, lokala producenter och SCB (2019) om en utveckling i

motsatt riktning. Ungefär samma yta jordbruksmark brukas idag i Grästorps kommun som vid millennieskiftet (SCB, 2019), men av färre och större producenter. Grönsaksproducenterna finns i princip inte kvar och spannmålsgårdarna blir allt mer storskaliga, berättar informanterna. En utveckling som ser ungefär likadan ut i hela landet (Andersson et.al, 2016). Även lokala satsningar som provlagningskök och Bonnamarkanden har försvunnit, eller är på väg att försvinna, från Grästorps kommun.

Den tidigare agenda 21-samordnaren anser inte att Grästorps kommun har förvaltat arvet av det hon och andra åstadkom under sin tid som engagerade i arbetet med lokal mat och hållbarhetsfrågor. Kultur- och näringslivschefen ser dock möjligheter till ett fortsatt arbete. Hon berättar att Sveriges första REKO-ring startades i Grästorps kommun, som ett sätt att förenkla för småskaliga livsmedelsproducenter att skapa en lokal kundkrets. Hon har en optimistisk syn på framtiden.

Det är tydligt att vi borde kunna vara jättebra här - men hur? Vi har inte jättemycket resurser från kommunalt håll men kompetensen, marken och viljan finns i bygden.

Kultur- och näringslivschefen, 2019

Kultur- och näringslivschefen menar att grundläggande förutsättningar för att profilera sig mot lokal mat och småskalig produktion fortfarande finns, men att Grästorps kommun möjligen har levt lite för länge på sitt tidigare rykte. Bilden förstärks av att lokala producenter och förädlare upplever att kommunen gärna skyltar med att producenterna finns, samtidigt som producenterna själva inte upplever en praktisk stöttning och förståelse för sin näring.

Ett exempel som ges är evenemanget Mathantverkssafari som äger rum både i maj och september. Evenemanget drivs av en förening bestående av producenter och förädlare i flera västgötakommuner. En producent berättar att föreningen i grannkommuner till Grästorps kommun känner stort stöd. Vara kommun bidrar exempelvis med ekonomiska medel och marknadsför och kommunicerar Mathantverkssafarin tydligt till besökare och invånare. Producenten berättar vidare att föreningen försökt knyta till sig även Grästorps kommun på något vis, men då fått veta att kommunen inte kan bidra med några pengar till evenemanget. Hon upplever inte heller att några särskilda insatser för att kommunicera Mathantverkssafari har gjorts.

Jag upplever att det saknas support från Grästorps kommun och blir lite rädd för hur diskussionen om lokal mat egentligen ser ut. När jag går till Grästorps kommun vill de ha allt på ideell basis.

Äggproducent- och gårdsbutikinnehavaren, 2019

En stor del i det arbetet som bedrevs kring miljö och lokal mat under nittio-talet och tidigt tvåtusental byggde på ideella krafter, både från företagare, tjänstepersoner, föreningsengagerade och enskilda medborgare. Miljöteatrarna och Bonnamarknaden är några exempel, men även senare satsningar som turismråd och REKO-ring. Flera av informanterna beskriver Grästorps föreningsliv och den ideella kraften som en av ortens viktigare resurser. Samtidigt är det få som tycks intresserade av att lägga mer ideell tid utanför det arbete de redan gör i sina befintliga uppdrag. Det finns därför en risk att satsningar som saknar ekonomiska resurser tenderar att trötta ut både eldsjälarna och "vanliga företagare".

Jag kan inte hålla på att jobba ideellt, och det är det ju inte någon på Grästorps kommun som gör heller för att utföra sina arbetsuppgifter. Att det inte får finnas pengar att satsa på den lokala maten i en sådan här kommun är konstigt.

Äggproducent- och gårdsbutikinnehavaren, 2019

Den ideella kraften tycks därför inte längre vara att betrakta som en fullt lika stor resurs nu som tidigare. Ekvationen i det nya arbetet kring lokal och hållbar mat behöver därför bestå av andra komponenter.

3.1 Bonnamarknaden – en viktig symbol

Bonnamarknaden som drivits sedan millennieskiftet blev en manifestering av arbetet kring lokal mat. I uppstarten och under de första åren var Bonnamarknaden en stark symbol som många aktörer samlades kring. Både i föreningen som arrangerade marknaden, samt de 20-tal producenter och förädlare som samlades regelbundet under skördesäsongen för att sälja sina produkter och visa sig för lokalsamhället.

Den dåvarande Agenda 21-samordnaren spelade en viktig roll som översättare, dels genom att samla livsmedelsaktörerna och bidra till att skapa ett

gemensamt forum för dessa. Dels genom att marknaden blev ett tillfälle för lokala tjänstepersoner och politiker att visa sitt stöd till lokala livsmedelsproducenter genom att besöka den. Detta kopplade ihop aktörer i fler delar av kommunorganisationen och i lokalsamhället.

Under det senaste decenniet har Bonnamarknaden försvagats. Både som manifesterande symbol och i praktiken. Översättaren i form av Agenda 21-samordnaren samt flera andra pådrivande aktörer har lämnat nätverket. Idag arrangeras marknaden i betydligt mindre skala och nedläggning av konceptet har diskuterats flera gånger. Andra aktörer har dock kommit in och försök till att etablera nya symboler har gjorts. Bl.a. genom REKO-ring (Hushållningssällskapet, 2019) och LRFs styrelsepost i Näringslivssamverkan Grästorps. Det har dock saknats en tydlig översättare som kunnat stärka nätverket genom att förtydliga aktörernas koppling och relation till varandra. Förutsättningarna har också förändrats på så vis att det idag finns betydligt färre lokala producenter och förädlare.

3.2 Livsmedelsproduktion mer business än någonsin

I samtal om förutsättningarna för Grästorps livsmedelsproducenter lyfter intervjuade producenter och branschutvecklare samt det centerpartistiske vice kommunalrådet fram den ekonomiska hållbarheten hos lantbruksföretagarna. Ekonomisk bärkraftighet beskrivs idag som en ännu större utmaning än tidigare i utveckling av lokal och nationell livsmedelsproduktion. Informanterna berättar att det är svårt att få till marginaler som går att leva på när man konkurrerar på en världsmarknad. Vilket både försvårar satsningar och utveckling för de lantbrukare som varit verksamma sedan tidigare men framförallt avskräcker nya potentiella producenter.

Idag måste du nog ha lantbruket som kall, framförallt om du börjar från noll och inte har något att ta över och bygga vidare på.

Vice kommunalråd, 2019

Lantbruken blir större och större och det blir allt viktigare att vara inte bara lantbrukare utan också arbetsgivare och affärsman eller -kvinna när du driver företag inom gröna näringar.

Projektledare Agroväst, 2019

Även om flera bär- och grönsaksodlare har lagt ner sin verksamhet i Grästorps kommun finns det också de som satsat på nyetablering. I den här studien medverkar en grönsaksodlare som just avslutat sin första säsong av småskalig grönsaksodling och försäljning. Grönsaksodlaren, som för några år sedan sa upp sig från ett IT-jobb i en annan skaraborgskommun och flyttade tillbaka till barndomsgården, menar att hon främst driver odlingen för sin egen skull. Hon har testat att odla en mängd olika grönsaker, allt från sparris till palsternacka och en mängd olika kålsorter för att se vad som passar hennes odlingsförutsättningar och den lokala kundkretsen. Hon säljer sina grönsaker på lokala marknader och REKO-ringar och planerar att öka volymerna men ha färre sorter kommande säsonger. Grönsaksodlaren beskriver sig fortfarande vara i ett uppstartsläge av sin verksamhet med tycks hoppfullt inställt till framtiden.

Jag har inte ångrat mig, och när jag pratar med andra människor om det så kommer jag på mig själv att verkligen känna att jag gjort rätt val. Jag vill inte tillbaka till det jag hade innan.

Grönsaksodlaren, 2019

I Grästorp finns en handfull mjölkgårdar kvar, den största drivs som ett familj jordbruk där ett generationsskifte snart är aktuellt. Den intervjuade mjölkproducenten, som för några år sedan flyttade hem efter år av resor och studier på annan ort, ser positivt men rationellt på framtiden. Även hon understryker att verksamheten måste vara ekonomiskt hållbar ur ett företagarperspektiv för att gården ska kunna drivas vidare och utvecklas.

Mjölkproducenten beskriver Grästorp som en bra kommun att vara företagare i och upplever små orter vara bättre på kommunikation och relationsbygge. En nackdel med att kommunen är liten är att vissa tjänster köps in från närliggande kommuner för att kostnadseffektivisera. Det innebär bland annat att miljö- och hälsoinspektion köps in via Lidköpings kommun.

Mjölksproducenten berättar att det fungerar relativt bra, men hon upplever att tjänstepersonerna från grannkommunen inte har samma förståelse för sammanhanget och producenternas verkliga förutsättningar. Mjölksproducenten tror att det är svårt att få lantbrukare att känna sig som en likvärdig del av det lokala näringslivet när förutsättningarna som lantbruksföretagare på många sätt skiljer sig från andra företagares. Hon menar att det kan finnas flera sätt att stötta lantbruksföretagare på.

Handla av lokala producenter är ett sätt att stödja lantbrukare och livsmedelsproduktionen, men man behöver som kommun hitta fler sätt att stödja. Underlätta för kommunikation t.ex. kring hur man planerar att bygga ut tätorten.

Mjölksproducenten, 2019

4 Lokal mat som politisk arena

För att vidare förstå Grästorps förutsättningar kring lokalt livsmedelsstrategiarbete är det också relevant att få syn på hur både nationell och lokal politik spelar in.

Under 2017 presenterade regeringen den nationella livsmedelsstrategin (prop 2016/17:104) med ambitionen att vända trenden med en minskande svensk livsmedelsproduktion. Dokumentet formulerades i syfte att bidra till en ökad hållbar produktion av mat, skapa jobb och tillväxt samt underlätta för konsumenter att göra medvetna val. Strategin består av ett övergripande mål och tre till det kopplade strategiska insatsområden. Det övergripande målet lyder:

“En konkurrenskraftig livsmedelskedja där den totala livsmedelsproduktionen ökar, samtidigt som relevanta nationella miljömål nås, i syfte att skapa tillväxt och sysselsättning och bidra till hållbar utveckling i hela landet. Produktionsökningen, både konventionell och ekologisk, bör svara mot konsumenternas efterfrågan. En produktionsökning skulle kunna bidra till en ökad självförsörjningsgrad av livsmedel. Sårbarheten i livsmedelskedjan ska minska.”

(prop 2016/17:104)

Utifrån det övergripande målet har tre strategiska insatsområden formulerats; *Regler och villkor*, *Konsument och marknad* samt *Kunskap och innovation*. Det strategiska området *Regler och villkor* visar på ett behov av att underlätta för aktörer i livsmedelskedjan genom exempelvis regelförenklingar och administrativa lättnader, som kan stärka konkurrenskraften och lönsamheten. *Konsument och marknad* syftar till att göra det lätt för konsumenterna att göra medvetna val och ha ett högt förtroende för livsmedlen som produceras. *Kunskap och innovation* är formulerat som strategiskt område för att stödja kunskaps- och innovationssystemet och på så vis bidra

till ökad produktivitet i livsmedelskedjan men också ökad hållbar produktion av livsmedel. Strategin är framtagen för att ange en riktning för den nationella livsmedelspolitiken, men riktar sig även till andra aktörer som på olika sätt berörs av livsmedelskedjan (prop. 2016/17:104)

Ett framgångsrikt genomförande av strategin förutsätter engagemang och insatser från livsmedelskedjans företag, organisationer och intressenter.

Prop. 2016/17:104 s.18

Den nationella livsmedelsstrategin är ett policydokument eftersom den anger politiska riktningar, ambitioner och ramar som syftar till att styra och påverkar praktiska beslut (Shore & Wright, 1997). På så vis är den något som påverkar andra aktörers handlande och därför att betrakta som en egen aktör (Latour, 2005; 1990). Varken livsmedelsstrategin eller den i punktform presenterade handlingsplanen för strategin (Jordbruksverket & Tillväxtverket, 2019) anger några tydliga regler eller förklaringar till hur lokal och regional implementering kan gå till. Den överläts istället till lokala aktörer själva att komma fram till.

I oktober 2017 fick Jordbruksverket i uppdrag att fördela medel till regionala insatser för livsmedelsstrategin (Näringsdepartementet, 2017). Majoriteten av Sveriges regioner har idag regionala mat- och livsmedelsstrategier (Hushållningssällskapet, 2017). I samband med att Jordbruksverket fick i uppdrag att samordna regionala insatser kring livsmedelsstrategin bjöds regioner och länsstyrelser från hela landet in till en träff hos Näringsdepartementet. Västra Götalandsregionens ena regionutvecklare med ansvar för livsmedel och gröna näringar beskriver att departementet ville uppmuntra till regionalt arbete som kunde kopplas till den nationella livsmedelsstrategin. Västra Götalandsregionen hade redan ett strukturerat arbete kring livsmedel och gröna näringar och upplevde inte att framtagandet av en ny strategi var givande. Istället beslutade regionen att lägga de nationellt tilldelade medlen på att stärka kommunernas arbete med livsmedel och gröna näringar.

Kommunerna nämns inte så tydligt i den nationella livsmedelsstrategin utan det är vi som regionalt tycker att det ju är i kommunerna man arbetar med lokalt näringslivsfrämjande, livsmedelstillsyn, serverar skolmåltider m.m. Därför har kommunerna en viktig roll även om den inte är utpekad. Vi ville bidra till deras arbete och få dem att se sin roll.

Västra Götalandsregionen arrangerade därför under 2019 tre tillfällen dit kommunerna bjöds in för att diskutera den nationella livsmedelsstrategin utifrån de tre strategiska *insatsområdena Regler och Villkor, Konsument och Marknad* samt *Kunskap och Innovation*. Kommunerna fick själva välja ut vem de skickade på respektive träff och så väl näringslivsutvecklare som miljötillsynspersoner och måltidschefer deltog. 20 av 49 kommuner närvarade. Här sätts en process av översättningar igång som innebär att ett, om än löst sammanhållet, nätverk etableras för att formulera om de nationellt uppsatta målen till de lokala verkligheterna. Nätverket består i detta läge av representanter för kommunerna, livsmedelsstrategin samt de regionala representanterna.

I nätverket runt lokal livsmedelsproduktion i Grästorp ingår flera grupper av aktörer; regionala institutioner och branschutvecklingsorganisationer, kommunal politik och förvaltning, producenter samt andra engagerade företagare eller ideella privatpersoner. Aktörer i nätverket är även policydokument och materiella resurser som påverkar de andra aktörernas handlande. För att dessa ska kunna arbeta utifrån gemensamma målsättningar krävs att någon eller några aktörer formulerar översättningar som gör att olika aktörsgrupper får förståelse för varandras förutsättningar. Vi kan kalla det att skapa samsyn eller att samlas kring gemensamma symboler.

Vi kan med andra ord se det som att livsmedelsstrategin utspelar sig som politik på två arenor. Dels genom etablerade institutioner som formulerar politikens mål och riktlinjer, dels på lokal nivå där nätverk av olika typer av aktörer arbetar med att hitta sätt att översätta den nationella strategin och de policy-baserade målen till de lokala förhållandena. På den lokala nivån handlar det snarare om ett nätverk av aktörer som handlar tillsammans.

Här blir det också intressant att anlägga ett maktperspektiv. Enligt Latour (1998) är makt inte något som går att äga eller samla på sig utan någon som måste *göras* för att finnas. Han belyser också att det finns en paradox i vart makten egentligen finns. En aktör om utövar makt påverkar hur andra agerar. I och med att det är andra som agerar på uppdraget eller ordern ligger makten inte hos den som anser sig ha makt att delegera utan hos kollektivet som väljer att agera och tolka ordern eller uppdraget. Sammanhanget som processen eller symbolen finns i kan reducera makten, genom exempelvis

brist på kommunikation, likgiltighet eller direkta motsättningar (Latour, 1998).

Det är med andra ord lätt att utgå ifrån att makten finns hos den som initierar en process genom att exempelvis starta ett projekt eller fatta ett politiskt beslut. Latour menar dock att det snarare är i nästa steg, där aktörerna som ingår i det aktuella nätverket och agerar i processen, som makten finns. Tjänstepersoner eller projektdeltagare väljer själva hur de tolkar och agerar på ett uppdrag. Beroende på hur väl uppdraget kommunicerats, eller översatts till de andra aktörernas verklighet, samt de andra aktörernas inställning till processen kan slutresultatet bli ett helt annat än vad den ursprungliga initiativtagaren hade för avsikt. Därför ligger makten för resultatet och effekten snarare hos kollektivet än hos en enskild aktör. Processen förändras dessutom över tid av de aktiva aktörer i nätverket som formar och överför översättningarna. Hur man pratar om ett uppdrag eller mål omformuleras när det passerar mellan aktörer i flera led. Tidigare fungerade Bonnamarknaden som en sådan översättningssymbol. Idag ser förutsättningarna för att arbeta med lokal mat på många sätt annorlunda ut.

Med hjälp av Bruno Latours (2005) resonemang kring maktutövning i nätverk kan vi se att maktförhållandena mellan aktörer i nätverk kring livsmedelsstrategiskt arbete ser olika ut beroende på vilken nivå eller arena vi undersöker. Politiken på den lokala nivån likställer aktörerna med varandra och aktörernas kapital väger här lika tungt. Livsmedelsstrategiarbetet på den nationella nivån är snarare en institutionaliserad aktör som ensam sätter agendan och utövar makt. Samtidigt finns också en paradox i resonemanget eftersom de praktiska förändringarna förväntas ske och förverkligas i den lokala kontexten. Då utförd av andra aktörer som väljer hur de tolkar och förhåller sig till den institutionellt formulerade policyn.

4.1 Politiskt mandat

Under de träffar Västra Götalandsregionen arrangerade kring livsmedelsstrategiarbetet under vintern och våren 2019 uppgav de flesta kommuner att ett uttalat politiskt uppdrag saknades för att arbeta med frågor kopplade till

de områden den nationella livsmedelsstrategin omfattar. Trots att det politiska uppdraget saknades beskriver regionutvecklaren att det finns ett stort intresse bland Västra Götalandskommunerna att arbeta med frågorna. Regionutvecklaren menar att det behöver finnas en samsyn mellan politiker och tjänstepersoner kring satsningar på livsmedel. Det hjälper inte att tjänstepersonerna tycker att gröna näringar eller andra frågor som rör livsmedel är prioriterade om politikerna samtidigt pratar om helt andra saker.

Ser vi på detta ur ett aktör-nätverksperspektiv (jfr Latour 1998; 2005) kan det beskrivas som att avsaknaden av politiskt mandat innebär att en av de mest avgörande aktörerna i nätverket kring lokalt livsmedelsstrategiskt arbete saknas. Utan en aktör som på något vis manifesterar ett politiskt uppdrag fungerar inte heller ett nätverk kring en politisk fråga.

För att komma framåt i ett lokalt arbete med livsmedelsstrategi menar regionutvecklaren att inblandade parter behöver vara överens och kommunal politik och förvaltning dela samma information. Olika aktörers verklighet behöver med andra ord översättas så att aktörerna i nätverket har en gemensam bild av det livsmedelstrategiska arbetet.

Regionen planerar att arrangera ytterligare en träff för uppföljning av vårens tidigare regionala workshops kring livsmedelsstrategin och gröna näringar. Till detta tillfälle uppmuntras både lokala politiker och tjänstepersoner att delta. En sådan träff är en möjlighet att göra det politiska uppdraget till en tydligare aktör. Det är dessutom ett ypperligt tillfälle att skapa översättningar mellan det politiskt uppdraget och nätverkets andra aktörer.

Ett budskap som förmedlats under Västra Götalandsregionens träffar kring livsmedelsstrategiskt arbete har varit att uppmuntra kommunerna till att jobba över förvaltningsgränser. Regionutvecklaren menar att de som jobbar med näringslivsfrågor behöver prata med dem som arbetar med utbildning, som i sin tur kan behöva prata med måltidsverksamheterna. Förhållnings sättet ses som en utmaning men tycks vara en viktig framgångsnyckel.

Livsmedel har en stor möjlighet att knyta ihop både politikområden och förvaltningsområden. Det finns en stor politisk potential här som inte tas vara på.

Regionutvecklaren, 2019

I Grästorp beskriver Kultur- och näringslivschefen att det finns mandat från politiken att arbeta med gröna näringar genom sin roll som ansvarig för Näringslivssamverkan Grästorp (NSG). I styrelsen för NSG är lokalgruppen för Lantbrukarnas Riksförbund (LRF) en av sex styrelserepresentanter. Näringslivschefen menar att gröna näringar på så vis är en bransch som är med och sätter dagordningen för kommunens näringslivsarbete. Det finns dock fortfarande en del utrymme för tolkning kring vad näringslivsarbetet kan innebära för praktiska insatser.

Jag ska jobba för att gröna näringar i kommunen ska må bra, men jag vet faktiskt inte riktigt hur. Jag har egentligen mandatet att jobba med det, men det gäller att veta vad jag ska göra.

Kultur- och näringslivschefen, 2019

Kultur- och näringslivschefen beskriver att hon uppfattar att politisk förankring är viktigt men inte behöver vara så svårt att få till. Genom att lägga fram genomtänkta förslag till politiken och sedan följa upp dem och visa att insatsen fungerar upplever näringslivschefen att det är det lätt att få med sig mandat. Näringslivschefen beskriver att en konstant dialog mellan politik och förvaltning på så vis också upprättas, vilket hon menar utmärker Grästorps arbetssätt.

För att omsätta det politiska uppdrag till något som går att förhålla sig till i resten av nätverket kring lokalt livsmedelsstrategiskt arbete i Grästorp spelar Kultur- och näringslivschefen en viktig roll. Hon ger uttryck för att ha lätt att översätta praktiskt näringslivsarbete som görs i förvaltningsled till kommunpolitiken och vice versa. Nästa steg är att skapa översättningar som tydligare kopplar samman kommunens arbete med gröna näringar som bransch. I och med att näringslivschefen uppfattar att det finns också utrymme att tolka och forma näringslivsarbetet kring gröna näringar tycks utrymme finnas att hitta andra metoder än idag. Det som saknas är en gemensamt formulerad målbild som sammanbinder aktörer och deras intressen. Näringslivschefen och de översättningar hon gör mellan politiken och näringen är med andra ord en viktig aktör i nätverket kring lokalt livsmedelsstrategiskt arbete.

Enligt regionutvecklaren går det inte att se några mönster i att stora eller små kommuner lyckas bättre med att implementera livsmedelsstrategiarbete

i den vanliga verksamheten. Svaret verkar snarare handla om organisationskultur. I de kommuner där implementeringen fungerar väl tycks man vara prestigelös, ha ambition samt en viss del mod. Regionutvecklaren berättar att fall där det inte fungerar väl präglas av att politik och förvaltning inte pratar med varandra, eller bristande kommunikation kommunala enheter sinsemellan. I dessa fall vågar förvaltningsenheterna inte heller sätta upp mål eller konfrontera politikerna. De intervjuade representanterna från Grästorps kommuns beskriver att deras arbetssätt och organisationskultur idag präglas av breda dialoger mellan förvaltningar och mellan politik och förvaltning.

4.2 Företagande och Näringslivsutveckling

Såväl intervjuade tjänstepersoner, branschutvecklingsaktörer och primär- och sekundärproducenter som figurerat som informanter i denna studie kommer tillbaka till att den primära utgångspunkten för de som producerar livsmedlen är att de är företagare. Näringslivsarbete riktat mot gröna näringar lyfts därför fram som ett sätt att utveckla livsmedelsproduktionen från kommunalt håll. Regionutvecklaren menar att kommunerna i första hand bör göra insatser som passar in i redan formulerade satsningar och strategier. Med andra ord behöver det som redan är formulerat i exempelvis en lokal strategi för näringslivsarbete översättas av någon aktör till att vara relevant för livsmedelsproducenter.

Det kanske står skrivet att 'vi vill främja entreprenörskap och småföretagande' - då kan man ju se lantbruksföretagande som en del av den satsningen.

Regionutvecklaren, 2019

I Grästorps fall har ett omfattande arbete att sammanföra strategier och policies i ett enda utvecklingsdokument precis avslutats och därför finns inget intresse att upprätta en separat livsmedelsstrategi. Istället lyfts det ordinarie näringslivsarbetet fram som ett sätt att stötta lokal livsmedelsproduktion. I nuläget finns inga konkreta satsningar planerade men kultur- och näringslivschefen menar att nätverksträffar eller föreläsningstillfällen skulle kunna vara en väg. Hon poängterar också att det inte handlar om att ersätta befintliga nätverk eller konkurrera med befintliga aktörer utan om att samverka.

Jag kan stötta lantbruksföretag precis som vilken företagare som helst. Genom kompetensförsörjningsinsatser, hitta bidrag för utveckling men framförallt genom att bära vidare deras röst i de sammanhang jag för diskussioner i.

Kultur- och näringslivschefen, 2019

En aktör som redan kan sägas ha rollen av att översätta i nätverket kring stärkt livsmedelsproduktion i Västra Götaland och stärka kopplingarna mellan olika typer av aktörsgrupper är utvecklingsbolaget Agroväst. Utvecklingsbolaget arbetar med att knyta samman forskning och utveckling med det praktiska lantbruket genom tematiska projekt. Det kan exempelvis handla om dialogmöten och kunskapsträffar kring precisionsodling eller köttkvalitet, där även rådgivningsorganisationer eller andra branschutvecklare deltar. Dessutom knyts länsstyrelse och region in då dessa två aktörer är med och finansierar Agrovästs verksamhet. Enskilda kommuner är däremot inte tydligt knutna till utvecklingsbolaget. Utvecklingsbolagets projektledare understryker att företagandet och möjligheten att utvecklas som företagsledare är centralt hos de lantbruksföretag som skalas upp till allt större enheter.

Regionutvecklarens övergripande råd till kommuner som vill främja lokal livsmedelsproduktion genom näringslivsarbete är att göra det lätt att vara företagare. Både att etablera sig, verka och utvecklas. Ett praktiskt sätt är att samordna tillsynstillfällen så det inte kommer en livsmedelskontrollant en dag, en vatten- och avloppskontroll en annan dag och sedan ytterligare kontroll en tredje dag.

4.3 Aktörerna har olika behov och olika resurser

Det kanske allra viktigaste att ha i åtanke när lokala insatser ska göras, menar regionutvecklaren, är att projekt och insatser är tydligt behovsstyrda. De intressen man säger sig vilja hjälpa behöver tydligt ha uttryckt ett behov av det. Regionutvecklaren berättar att ett stort problem i projektvärlden är att det finns jätteduktiga personer som skriver, driver och initierar projekt men genomför insatser som ingen egentligen efterfrågar.

Kultur- och näringslivschefen menar även hon att det är viktigt att göra en behovsanalys och ställa frågor för att undvika att lösningar gissas fram.

Trots att LRF är representerade i Näringslivssamverkan Grästorps (NSG) efterfrågar intervjuade producenter en utökad dialog med kommunen för att få möjlighet att uttrycka sina behov och tankar.

Man säger att man vill satsa på lokal mat och kanske ta in det till barnen i skolan eller de gamla, men vill man göra mer än så måste man fråga oss producenter. Ta reda på vad det är vi skulle behöva!

Äggproducent och gårdsbutikinnehavaren, 2019

Äggproducenten och gårdsbutikinnehavaren berättar att det tycks finnas en god vilja från Grästorps kommuns håll men att det ibland saknas en förståelse för producenternas förutsättningar. Hon hänvisar till ett tillfälle då kommunen önskat att producenter ska stå och sälja sina produkter på torget inne i Grästorps tätort. Uppgivet menar hon att det visar på en brist på förståelse hur de bedriver sina företag.

Jag skulle ju aldrig få butikerna i Grästorp att komma ut och ha ett litet stånd här vid min gårdsbutik. Det är precis på samma nivå. Har jag öppet här kan jag inte sätta en extra personal som står på torget och säljer.

Äggproducenten och gårdsbutikinnehavaren, 2019

Risken med satsningar där kommunorganisationen tar initiativ utan att ha med producenterna på tåget är att företagarna tappar intresset för att engagera sig tillsammans, menar äggproducenten och gårdsbutikinnehavaren.

Nätverket kring lokalt livsmedelsstrategiskt arbete i Grästorp lyckas med andra ord i nuläget inte översätta aktörernas verklighetsbilder, framförallt inte på ett sätt som tillfredsställer producenterna. De nätverk som uppstår är fortfarande tillfälliga och oregelbundna. Aktörerna som ingår i de just nu kortvariga nätverken växlar från tillfälle till tillfälle och arbetet startas ofta om på nytt. Vad som däremot existerar är många intressanta aktörer som interagerar, tidigare har interagerat eller på andra sätt tenderar att påverka varandras varande och verksamheter. Aktörerna har olika resurser och verklighetsuppfattning vilket påverkar deras förhållningssätt och tolkning av sammanhanget (Mol, 1999). Det får till effekt att de olika aktörernas omvärldsanalyser och uppfattningar av utmaningar och möjligheter för ett livsmedelsstrategiskt arbete skiljer sig åt. Ett sätt att få syn på aktörernas olika förutsättningar i det potentiella nätverket kring lokala livsmedel i Grästorps

kommun är att använda sig av Bourdieus (1984; 1985; 1990) kapitalbegrepp.

Lantbrukarna största resurs eller kapital är deras intresse och kunskap kring livsmedelsproduktion samt materiella tillgångar kopplade till sina lantbruksföretag. Livsmedelsproducenterna ser sig primärt som företagare och därför styr den egna lönsamhet och företagsmöjligheter i första hand besluten de fattar för sin verksamhet. Producenterna beskriver att de kan tänka sig att satsa och tänka nytt, men att det då krävs viss säkerhet och indikatorer på att satsningen är en lönsam affär. Små producenter som inte sett tillräckligt stora möjligheter att fortsätta sin produktion har valt att avveckla sin verksamhet, berättar både intervjuade producenter och den tidigare Agenda 21-samordnaren.

Mjolkproducenten berättar att hennes gård tidigare undersökt möjligheterna att starta eget mejeri eller ha gårdsförsäljning av mjölk, men kommit fram till att det är en allt för osäker satsning. Under en period levererade de en del av sin mjölk till ett lokalt mejeri i grannkommunen. Efter att det lokala mejeriet förändrade sin verksamhet var det inte längre möjligt för grästorpsgården att leverera dit. Numer går därför åter all mjölk till Arla. Samtal har förts med äggproducent- och gårdsbutikinnehavaren om att leverera till deras glasscafé. Livsmedelsregelverket gör det dock inte möjligt för glasskaféet att ta emot opastöriserad mjölk och grädde, även om den pastöriseras i glasstillverkningsprocessen. Om mjölkgården och gårdsbutiken skulle samarbeta skulle en annan utmaning vara att främst grädde används i glassproduktionen. Konsumtionsmjölken skulle ändå behöva tas emot av någon annan.

Att göra en lokal satsning ensam som företagare blir för mycket när man jobbar med mjölkkor. För att det skulle kännas relevant hade vi behövt vara flera som gör något tillsammans.

Mjolkproducenten, 2019

Agenda 21-samordnaren och de andra eldsjälarna som tidigare varit engagerade i arbete med lokal mat har ett stort kapital i form av drivkraft och både arbetstid och ideell tid. Just den ideella kraften beskrivs av flera informanter som en av Grästorps största tillgångar. Med stor tilltro till den ideella sektorn kommer också en risk att förvänta sig att de som uttrycker ett intresse ska lägga ner tid och energi utöver det som är avlönad tid, vilket

framförallt företagarna uttrycker att de inte är intresserade av att göra. En annan stor tillgång Agenda 21-samordnaren representerade var en förmåga att översätta perspektiven mellan aktörer och på så vis stärka nätverkskedjan.

De idag anställda tjänstepersonerna och politikerna på Grästorps kommun har även de sin arbetstid som en stor resurs, tillsammans med ett politiskt mandat och förmåga att fatta beslut som underlättar för företagare. Så väl tjänstepersoner som politiker ger intryck av att uppleva ett relativt stort handlingsutrymme och att ha en positiv inställning till möjliga framtidsscenarier och visioner. Upplevelsen av handlingsutrymme och en positiv och uppmuntrande organisationskultur är därför de kommunala aktörernas största resurs, vilket sannolikt underlättar möjligheterna att hitta lösningar och nya arbetsmetoder.

Ur ett nätverksperspektiv kan därför utgångsläget för det lokala livsmedelsstrategiska arbetet i Grästorp beskrivas som ett oregelbundet nätverk bestående av många aktörer med avsaknad av tydliga relationer sinsemellan. I nuläget lyckas varken aktörer inom organisationen Grästorps kommun eller aktörer i gröna näringar översätta behoven och verklighetsbilderna på ett sätt som övertygar alla de olika verkligheterna om att de tjänar på livsmedelsstrategin.

4.4 Attraktiv landsbygd och inflyttning

Det lokala livsmedelsstrategiska arbetet i Grästorp visar sig inte bara ha att göra med produktion, förädling eller försäljningsvägar för livsmedel. Grästorps kommuns arbetssätt och organisationskultur beskrivs av Kultur- och näringslivschefen ha ett stort fokus på framtid och en vilja att ha en helhetsbild över både små- och storskaliga insatser. Därför hade en satsning på gröna näringar och lokal livsmedelsproduktion sträckt sig över fler arbetsområden än enbart näringslivsarbetet. I samtal med Grästorps kommuns representanter framträder att satsningar på gröna näringar och landsbygd även

är nära kopplat till såväl besöksnäring som möjligheten att öka antalet inflyttade invånare till bygden. Vi kan se det som att det livsmedelsstrategiska arbetet här fogas in i ett större nätverk kring frågor om landsbygdsutveckling.

I verksamhetsplanen för 2013 beslutade Grästorps kommunfullmäktige att lyfta fram landsbygdsutvecklingen som ett prioriterat område, vilket sedan ledde till framtagandet av en landsbygdsstrategi (Grästorp, 2014). Gröna näringar har som tidigare nämnts dessutom varit särskilt utpekade för att skapa en bra boendemiljö i kommunen.

Landsbygden är en resurs för att öka kommunens attraktionskraft och i förlängningen vända befolkningsutvecklingen i positiv riktning.

Grästorps Landsbygdsstrategi 2014-2020, 2014:2

Vice kommunalrådet återkommer till att Grästorp kan ta vara på sina fördelar med att vara landsbygdskommun med närhet till flera kringliggande orter till att attrahera personer med ett jordnära boende. Resonemanget förstärks av Kultur- och näringslivschefen som menar att en ring på vattnet med att arbeta fokuserat med gröna näringar är att orten får möjlighet att synas som en attraktiv boendekommun för medvetna människor som vill bo prisvärt med närhet till natur och matproduktion.

Det är väldigt viktigt hur man ser på Grästorp och på möjligheten att flytta hit och bo här. (...) Går det att profilera sig att vara en kommun där man kan komma och leva "den gröna drömmen?"

Kultur- och näringslivschefen, 2019

Jag har en liten dröm om att det ska bli en ny grön våg, även om det låter fruktansvärt naivt. Att fler ska upptäcka landsbygden och se på den med lite nya ögon och se fördelarna med att rå om sig själv, självständigheten och friheten med att bo så här.

Vice kommunalrådet, 2019

En viktig del i Grästorps kommuns verklighetsbild kring det lokala livsmedelsstrategiska arbetet är alltså att det sätts i ett större sammanhang än att enbart röra produktion och konsumtion av livsmedel. I och med det blir också nätverket kring det lokala arbetet med livsmedelsstrategi större än att

enbart beröra aktörer i gröna näringar. Här pratas även om att involvera personer och organisationer som arbetar med turism, och om att marknadsföra orten som en attraktiv boendekommun.

5 Skolmatens roll i livsmedelsstrategiskt arbete

Utöver att arbeta med det befintliga näringslivsarbetet tycks ett utvecklingsområde för lokal förankring av den nationella livsmedelsstrategin vara kopplat till skolmaten och skolan. Utifrån livsmedelsstrategins insatsområde *konsument och marknad* (prop. 2016/17:104) är ett ofta omtalat sätt att förena livsmedelsstrategiskt arbete och offentliga måltider genom att upphandla råvaror med svenskt eller lokalt ursprung (Tillväxtverket, 2018). Västra Götalandsregionen (2019) beskriver att en av de tre träffarna som arrangerades under vintern 2019 handlade om att ”undersöka hur den kommunala upphandlingen kan användas som motor för lokal tillväxt och sysselsättning”. Grästorps kommun har dock i samarbete med fem andra Skaraborgskommuner redan gjort ett omfattande arbete kring upphandling av mat till de offentliga köken. Arbetet syftade till att underlätta för lokala producenter att lägga anbud och resulterade i att ägg, fisk och potatis nu levereras av aktörer i närområdet. Övriga råvaror är i stor utsträckning svenska. Eftersom Grästorp gör denna typ av upphandlingar tillsammans med andra kommuner är det i dagsläget inga fler producenter som kan leverera de volymer och med den frekvens som krävs.

Ett annat av den nationella livsmedelsstrategins särskilt utpekade insatsområden är *kunskap och innovation* (prop. 2016/17:104). Mycket fokus ges i strategin åt forskning och utveckling men skolans roll inte finns utskrivet. Västra Götalandsregionens regionutvecklare menar dock att utbildning är en viktig faktor för att skapa förståelse kring vad gröna näringar innebär för att ny, intresserad arbetskraft ska kunna fyllas på i branschen. Utbildning är en tydlig form av översättning, där kunskap och förståelse översätts från en

aktör, läraren eller skolan, till att bli begriplig för en annan grupp aktörer, eleverna.

Förutom att ge en uppdaterad och riktigt bild av lantbruk och gröna näringar i själva undervisningen fyller även studie- och yrkesvägledare en viktig roll, menar regionutvecklaren. En enkel lokal insats regionutvecklaren föreslår är att säkerställa att studie- och yrkesvägledningen är medvetna om vad det innebär att jobba inom både lantbruk och livsmedelskedjans andra steg. Samt att de har fullständig information om var utbildningar kring detta finns. Regionutvecklaren uttrycker en farhåga över att förlegade bilder och okunskap kring lantbrukssektorn kan ha negativ inverkan på elevernas intresse för branschen. Även Grästorps vice kommunalråd uttrycker att okunskap och avsaknad av relation till lantbruk påverkar både intresset för de gröna näringarna så väl som vilka val man gör som konsument.

Idag är det väldigt få som arbetar med lantbruk och distansen till gröna näringar är mycket större än tidigare. Det är inte så många som känner någon som är lantbrukare och då kan få insyn i vad det innebär. Bilden av lantbrukaren riskerar att bli någon obskyr person i overall och keps.

Vice kommunalråd, 2019

Kommunalrådet tror inte att kommunen är en lämplig opinionsbildare i frågan, men att de fyller en viktig funktion genom att föregå med gott exempel. Både kring vilka val som görs bland de råvaror och den mat kommunen själva köper in och även kring hur framförallt skolorna pratar om individens egen påverkandekraft.

5.1 Måltid är mer än mat

Måltidschefen i Grästorps kommun berättar att det går att göra fler saker som kommun och kostenhet än att enbart upphandla svenska och lokala råvaror till de offentliga köken. Framförallt för att skolköken har ett ansvar att lära ut hållbara och hälsosamma matvanor till eleverna. Både skolköks- och förskolekockarna berättar att de sedan terminsstarten serverar mer vegetariskt. Såväl till lunch som vid frukost och mellanmål. Måltidschefens ambition är att kunna kombinera målsättningarna om mer svenska och lokala

råvaror med mer vegetabiliskt protein. Hon beskriver ett intresse att följa med den utveckling som sker kring att hitta nya svenska proteingrödor. Det finns flera försök på området och en av försöksodlingarna ligger i Skaraborg. Förhoppningen är att kostenheten både ska kunna göra studiebesök vid odlingen och kunna testlaga rätter på exempelvis gräartor.

I arbetet att införa mer vegetariska rätter samt eventuellt helt nya råvaror som inte använts i Grästorps skolkök tidigare uttrycker måltidschefen att personalens inställning till arbetet är avgörande. Studiebesök, möjlighet till testlagning och inspirationstillfällen eller kurser är tänkt att ge utrymme för kökspersonalen att få möjlighet att sätta sin prägel på de nya måltidsambitionerna. Både måltidschefen och skolkockarna uttrycker att det viktigaste för både dem själva och matgästerna är att det är god mat lagad med omtanke som serveras.

Alla värden vi vill få med kring hållbarhet, hälsa och ekonomi måste alltid packas in i en god maträtt och då måste vi kunna utveckla bra recept. (...) Kökspersonalen mår ganska dåligt om de står och serverar något de inte är nöjda med, det går emot deras kockheder.

Måltidschefen, 2019

Skolkockarna uttrycker att de tycker det är roligt att experimentera och ta fram nya recept. Så länge inte tiden begränsar dem upplever personalen att de har stort utrymme att utifrån eget tycke testa nya rätter. Hon berättar att de flesta i arbetslaget är drivna kockar med stort intresse för matlagning. När skolköken nu har i uppdrag att servera nya rätter med nya råvaror har personalgruppen diskuterat vikten av att ha en positiv inställning till det som serveras.

Även om vi inte själva alltid tror på det och kanske inte äter hummus hemma så får vi försöka inför barnen. (...) Jag tänker att man får vara helt vidöppen bara. Jag är inte så van att laga vegetariskt utan får kolla recept och ta hem lite grejer och testa.

Skolkocken, 2019

Skolköken besitter en stor resurs i form av sitt intresse och engagemang för att servera goda och hållbara offentliga måltider. Här finns en kultur av att ta sig an nya utmaningar och anstränga sig för att servera bra mat. Kökspersonalen uttrycker dock att de skulle behöva mer resurser i form av tid till att

utveckla nya recept samt mer kunskap om nya råvaror som kan bli aktuella att använda framöver. Matsalen och närheten till skola och förskola är också att betrakta som en resurs i form av en pedagogisk arena.

5.2 Nya vanor behöver kännas angelägna

Skol- och förskolekocken berättar båda att det som serveras i skolan förmodligen skiljer sig en del från vad många får hemma. I Grästorps största skolmatsal serveras varje dag tre rätter: dagens rätt, en alternativrätt som ofta består av föregående lunch samt en vegetarisk rätt. Till det ett salladsbord med ett tiotal alternativ. Ungefär två gånger i veckan serveras enbart vegetarisk mat, varav en dag är soppdag. Om utbudet är stort och salladsbordet generöst menar skolkocken att det borde finnas något för alla att bli mätt på. Hon berättar att de får mycket feedback eftersom de vistas ute i matsalen tillsammans med eleverna. Eleverna beskrivs hittills ha varit lite skeptiskt inställda till den ökade andelen vegetarisk mat. I dialogen med elevrådet har dock inga upprörda röster hörts. Av de elever som är vana vid en varierad kost hemma verkar en övervägande del vara positivt inställda till skolmaten.

När det kommer till att implementera tankar om hållbar livsmedelsproduktion och hållbara konsumentval bland eleverna i skolan uttrycker måltidschefen att det är viktigt att få med sig alla led i skolorganisationen. Det är i undervisningssammanhang som eleverna kan få en större förståelse kring livsmedelsproduktionssystem och dess effekter för klot, klimat och människor. Såväl rektor, lärare, elever, föräldrar, och skolköken behöver ha samma bild. I nuläget uttrycker dock både måltidschefen och skolkockarna att skolkökens arbete får ganska liten effekt på elevernas inställning och kunskapsinhämtning, eftersom om inte lärarna pratar i liknande termer. Måltidsenheten kan bestämma vad som ska erbjudas eleverna och skolköksen personalen kan välja hur de presenterar maten men eleverna måste välja att äta den.

Lärarnas påverkan på elevernas val kring skolmaten beskrivs som betydande. Både när det kommer till vad som diskuteras i lektionssalarna, men även lärarnas egen attityd i skolrestaurangen. Den köksansvarige skolkocken berättar om ett tillfälle då en lärare såg att det stod *vegetarisk lasagne* på menytaflan och då högt uttryckte sitt missnöje och frågade om det

inte fanns någon riktig mat att välja på. Eleverna i den klassen vände i dörren och åt inte maten den dagen.

Måltidschefen och skolköken agerar tydligt översättare för att överföra sin kunskap kring hälsosam och hållbar mat till ett format som kan bli lättillgängligt för eleverna. Det räcker dock inte att skolköken enbart delger eleverna fakta, det Latour (2005) kallar för *matter of fact*. För att eleverna ska ta till sig information och kunskap kring hållbara matvanor behöver kunskapen översättas på ett vis så att den känns angelägen för eleverna. Då blir informationen något även eleverna uppfattar som *matter of concern* och på så vis en del av deras verklighet. Först då kan man betrakta skolmaten som en symbol som kan samla aktörer kring en gemensam målsättning.

För att lyckas skapa en angelägenhet kring vilken skolmat som serveras verkar skolan och skolans pedagogiska uppdrag ha stor betydelse. Något som måltidschefen sätter fingret på när hon uttrycker ett behov av att förankra skolkökens uppdrag och potential i fler delar av organisationen. Hon menar att skolan och måltidsenheten har flera beröringspunkter kring att utbilda medvetna konsumenter och hållbara matvanor.

5.3 Måltidschefen – en översättare

Vid en närmare titt på Grästorps kommuns måltidsenhets arbete blir det som tidigare nämnt tydligt att måltidschefen spelar en viktig roll som översättare. Hon formulerar en riktning och är tillsammans med skolköken de som kommunicerar hållbarhetsinställningen gentemot resten av verksamheten. Vi kan se det som att det är två olika typer av aktörskedjor som behöver arbeta utifrån en gemensam ambition nämligen den att ge eleverna i Grästorps kommun en ökad förståelse kring hållbara konsumentval och hållbar livsmedelsproduktion. I detta scenario uppstår två saker. Dels stärks nätverket mellan de olika aktörskedjorna måltidsenheten och utbildningsenheten, i och med att de agerar i förhållande till varandra med en gemensam ambition. Det uppstår även ett behov av översättare, dvs aktörer som kan formulera behoven och målsättningar utifrån respektive aktörs perspektiv och resurser.

Den nuvarande måltidschefen kan agera översättare både inom sin egen aktörskedja med skolkök, grossister och upphandlare, vilket hon redan gör.

När det kommer till översättningen mellan aktörskedjorna måltidssenheten och utbildningsenheten blir utbildningschefen en viktig aktör. Med sitt symboliska och sociala kapital i form av mandat, nätverk och förståelse för sammanhanget har utbildningschefen goda möjligheter att bli en bra översättare som kan stärka kopplingen mellan de båda olika aktörsgrupperna. Genom att kunna förmedla exempelvis lärarnas och rektorernas tankar till måltidssenheten och vice versa underlättas högst troligt det gemensamma arbetet.

6 Lärdomar från fallet Grästorp

Detta arbete har syftat till att undersöka hur en lokal översättning av den nationella livsmedelsstrategin kan se ut, med Grästorps Kommun och de lokala förutsättningarna där som exempel. Jag har också undersökt hur lokala livsmedelsproducenter och skolkökspersonal förhåller sig till ett kommunalt livsmedelsstrategiskt arbete.

Sammanfattningsvis kan vi se att andelen lokalt producerade livsmedel i Grästorps kommun, stick i stäv med visionen från 2001 (Carlsson & Kanyama), inte ökat. Andelen lokala producenter och förädlare som säljer livsmedel direkt till kund har minskat och nationell statistik (SCB, 2019; Andersson et.al, 2016) visar att trenden pekar mot färre, större och mer intensiva spannmålgårdar. Samtidigt uttrycker flera av producenterna i studien att de upplever ett ökat intresse och medvetenhet från konsumenter kring hur mat produceras och transporteras, vilket talar för en inhemsk och lokal livsmedelsproduktion. Utifrån att vara en lantbrukspräglad bygd med lång tradition och mycket kunskap om livsmedelsproduktion, tillsammans med en rad tidigare satsningar på lokal- och hållbar mat, bör Grästorps kommun ha goda förutsättningar för lokala livsmedelsstrategiska satsningar.

I min teoretisering kring arbetet med livsmedelsstrategin i Grästorp har begreppet nätverk (Latour, 2005) spelat en viktig roll. Det finns visserligen i dagsläget inte ett tydligt nätverk kring pågående livsmedelsstrategiskt arbete att studera i Grästorp. Däremot finns många intressanta aktörer som interagerar, tidigare har interagerat eller på andra sätt tenderar att påverka varandras varande och verksamhet. Eftersom nätverket kring lokalt livsme-

delsstrategiskt arbete i Grästorps idag inte är etablerat eller tydligt sammanlänkat måste det hela tiden återskapas när nya initiativ blir aktuella. Det är därför svårt att upprätthålla kontinuitet i arbetet.

6.1 Många aktörer i parallella verkligheter

Denna studie har visat att alla aktörer som väljer att agera i förhållande till varandra i ett livsmedelsstrategiskt arbete tillsammans utgör ett nätverk. Dessa aktörer har dock olika resurser, förutsättningar och verklighetsbilder att utgå ifrån.

I korthet kan dessa utgångspunkter i Grästorps fall sammanfattas som att kommunorganisationen har uttryckt ett stort intresse för att arbeta med lokal mat och till det relaterade näringar. Kommunens måltidsenhet har ett stort engagemang i att servera hälsosam och hållbar mat och lära ut hållbara matvanor. Lokala råvaror är uttalade som en del i det arbetet. Livsmedelsproducenterna vittnar om en vilja att anpassa sig till nya förutsättningar men gör satsningar i egenskap av att vara företagare, inte enbart för den goda sakens skull.

Runt det lokala nätverket i Grästorp finns dessutom flera regionala aktörer som på ett eller annat vis påverkar ett lokalt strategiskt arbete kring livsmedelsfrågor. Agroväst som arbetar med att koppla ihop forskning med praktiker i gröna näringar, Lokalproducerat i Väst som stöttar småskaliga livsmedelsförädlare, Länsstyrelsen i Västra Götaland, Västra Götalandsregionen samt övriga rådgivningsorganisationer till lantbruksföretag är alla potentiella aktörer i Grästorps nätverk för arbete med lokal mat. De har resurser i form av kunskap och kontakter men kan också påverka arbetet genom samarbeten eller ekonomiskt stöd i framtida potentiella projekt.

Ur ett nätverksperspektiv kan utgångsläget för det lokala livsmedelsstrategiska arbetet i Grästorp beskrivas som ett oregelbundet nätverk bestående av många aktörer med avsaknad av tydliga relationer sinsemellan.

6.2 Översättning blir brygga mellan verkligheter

För att binda samman en mängd olika aktörer med till stor del skilda intressen, resurser och verklighetsbilder i ett framgångsrikt nätverk menar aktör-nätverksteorin (Latour, 2005) att översättning av aktörernas olika perspektiv är centralt. Aktörernas olika verkligheter behöver göras kompatibla. Ett sätt att lyckas med översättningar är att skapa materiella eller immateriella symboler som aktörerna kan samlas kring och forma tillsammans. Symbolerna manifesterar den gemensamma övertygelsen, målen och arbetet. Precis som nätverket är symbolerna inget konstant utan de uppstår, omformas och försvinner förr eller senare beroende på aktörernas interaktion och relation.

Bonnamarknaden som etablerades i Grästorp i millennieskiftet var en tydlig ansats till att låta det arbete som då bedrevs kring lokal mat anta ett materiellt uttryck. Marknaden blev en symbol och manifestation för den lokala maten. När aktörer som den tidigare agenda 21-samordnaren och andra eldsjälar har lämnat nätverket för att göra andra saker har en tydlig översättare saknats. Succesivt har förbindelserna brustit och nätverken kring lokal mat i Grästorp har därför till stor del upplösts, eftersom aktörernas koppling och relation till varandra inte lyckats upprätthållas. Förutsättningarna har också förändrats på så vis att det idag finns betydligt färre lokala producenter och förädlare. En lyckad framtida process kring livsmedelsstrategiskt arbete kräver därför att de som initierar arbetet klarar av att översätta målsättningarna på ett sätt som blir relevant för de andra berörda aktörerna.

6.3 Lokalt arbete innebär andra maktförhållanden

Denna studie har också belyst en politisk process kring det förväntade arbetet med en lokal översättning av den nationella livsmedelsstrategin i Grästorps kommun. Policydokument, som den nationella livsmedelsstrategin eller det regionala handlingsprogrammet för gröna näringar, är trots att de inte är personer utan ting också att betrakta som aktörer enligt Latours (2005) aktör-nätverksteori. Dokumenten påverkar andra aktörers handlande. Hade Grästorp formulerat en lokal strategi och tecknat ner den i ett dokument hade även den varit en tydlig aktör eftersom den också påverkat

andra aktörer (Latour, 2005). Nu finns ingen fysisk lokal strategi att förhålla sig till, men ett uttalat intresse från politik och kommunal förvaltning att arbeta mer strategiskt mot gröna näringar inom ramen för de strategier som redan finns. Intentionen kan i detta fall betraktas som en aktör i och med att den syftar till att påverka andra aktörers agerande. Så väl olika delar av kommunorganisationen och det lokala gröna näringslivet som övriga branschanknutna aktörer i regionen kommer att involveras i det planerade arbetet.

En stor skillnad mellan livsmedelsstrategiskt arbete på lokal nivå jämfört med den nationella livsmedelsstrategin är att maktförhållandena mellan aktörer i ett lokalt respektive nationellt nätverk skiljer sig åt. Politiken på den lokala nivån tycks likställa aktörerna med varandra och aktörernas kapital väger här lika tungt. Oavsett om det rör en lantbrukare, politiker, tjänsteperson eller ideell eldsjäl tycks alla aktörers kunskap och övriga resurser värderas lika. På den lokala nivån handlar det främst om att etablera ett nätverk av aktörer som handlar tillsammans. Livsmedelsstrategiarbetet på den nationella nivån innebär snarare att institutionaliserade aktörer sätter agendan och formulerar mål och riktlinjer.

Det är med andra ord lätt att utgå ifrån att makten finns hos den som initierar en process genom att exempelvis starta ett projekt eller fatta ett politiskt beslut. Latour (1998) menar dock att makten snarare finns i nästa steg, där aktörerna som ingår i det aktuella nätverket och agerar i processen. Tjänstepersoner eller projektdeltagare väljer själva hur de tolkar och agerar utifrån ett uppdrag. Beroende på hur väl uppdraget kommunicerats, eller översatts till de andra aktörernas verklighet, samt de andra aktörernas inställning till processen kan slutresultatet bli ett helt annat än vad den ursprungliga initiativtagaren hade för avsikt. Därför ligger makten över resultatet och effekten snarare hos kollektivet än hos en enskild aktör.

Den politiska processen och styrningen kring det livsmedelsstrategiska arbetet kan också beskrivas utifrån teorier om governance.³

³ Medan jag i Bruno Latours efterföljd har diskuterat styrning med hjälp av begreppen nätverk och översättning, diskuterar traditionen efter Michel Foucault styrning med hjälp av begrepp som

6.4 Förslag på vidare arbete

För att ett framtida arbete kring lokal mat i Grästorps kommun ska bli framgångsrikt behöver dialogformer hittas där befintliga livsmedelsproducenter och andra nyckelaktörer får möjlighet att uttrycka sina behov samt visa och skapa förståelse för varandras resurser. Eventuella vidare kommunala insatser bör samordnas i relation till det som framkommer i sådana dialoger.

Någon eller några aktörer i ett nätverk kring lokalt livsmedelsstrategiskt arbete behöver agera översättare och förmedla information, normer och värderingar mellan de olika aktörernas sammanhang och verkligheter. Ett framgångsrikt arbete med bred uppslutning av aktörer kräver också en gemensamt formulerad målbild och någon form av symbol att samlas kring. I den här typen av lokal översättningsprocess har ingen aktör från början mer eller mindre att säga till om – alla är från början jämställda.

När det kommer till att implementera tankar om hållbar livsmedelsproduktion och hållbara måltider med skolmaten som verktyg uttrycker måltidschefen att det är viktigt att måltidsenheten och utbildningsenheter arbetar tillsammans. Det är i undervisningssammanhang som eleverna kan få en större förståelse kring livsmedlens produktionssystem och dess effekter för klot, klimat och människor. Vid ett eventuellt samarbete menar måltidschefen också att insatsen måste vara förankrad i alla led i skolorganisationen för att den ska fungera. Såväl rektor, lärare, elever, föräldrar, och skolköken behöver dela samma bild.

Skolmaten skulle gå att använda som översättningssymbol att samlas kring för att sammanföra skolkökens, lärarnas och elevernas verkligheter. Exempelvis genom att göra gemensamma projekt kring råvarornas härkomst, livsmedelskedjans steg eller framtagandet av hälsosamma recept.

conduct of conduct, diskurs och självdisciplinering. Denna tradition har sin utgångspunkt i ett post-strukturalistiskt perspektiv medan Latour snarare har sin bakgrund i ett etnometodologiskt perspektiv. De processer som de två traditionerna pekar på har emellertid stora likheter (jfr Dean, 2010).

Källor och litteratur

Andersson, L., Bengtsson, J., Dahmén, L., Ekelund Axelsson, L., Eriksson, C., Fedrowitz, K., Fischer, K., Friberg, H., Hallin, S., Hunter, E., Jansson, T., Johnsson, P., Mobjörk, M., Oskarsson, D., Patel, M., Rydhmer, L., Rätty, R., Röös, E., Slätmo, E., Stenström, M., Sundberg, C., Svensson, C., Westholm, E., Wikman Svahn, P. (2016). *Framtidsberättelser från lantbruket år 2030*. Uppsala, Sveriges lantbruksuniversitet.

Bourdieu, P (1985). The social space and the genesis of groups. *Theory and Society*. Vol. 14, No. 6, ss. 732–744.

Bourdieu, P (1986). The forms of Capital, i: Richardson, J. G. (red.) 1986. *Handbook of theory and research for the sociology of education*. Westport, Conn.: Greenwood Press.

Callon, M (2005). Actor network theory; the market test. I Law, J., & Hassard, J. (eds.). (2005). *Actor network theory and after*. Oxford: Blackwell Publishing

Carlsson-Kanyama, A & Hagberg, M (2001). *Småskalig närproducerad mat i Grästorps - miljökonsekvenser av dagens och morgondagens livsmedelstransporter*. Forskningsgruppen för miljöstrategiska studier. Lund.

Dean, M (2010). *Governmentality. Power and rule in modern society*. London: Sage

Gay y Blasco, P & Huon, W (2019). *How to Read Ethnography*. London: Routledge

Grästorps Kommun (2016). *En sammanfattning av Grästorps översiktsplan*. (Dnr: 59/2013).

- Grästorps Kommun (2015). *Inriktningsdokument mandatperioden 2015-2018*. (Dnr 042/2015). <https://www.grastorp.se/download/18.55058da815620ad1f4c4e20a/1470058487407/Vis-ion%20och%20C3%B6vergripande%20m%C3%A5l%20kf.pdf> [2019-10-09]
- Grästorps Kommun (2014). *Grästorps Landsbygdsstrategi 2014-2020*. (Dnr 170/2012). <https://www.grastorp.se/download/18.55058da815620ad1f4c4e211/1470058487922/Landsbygdsstrategi%20Gr%C3%A4storp%202020.pdf> [2019-10-09]
- Gunnarsson, Sanna (2014). *Det lokals betydelse för lantbrukare. "Jag tycker att jag bor på världens finaste ställe"*. Uppsala universitet. Kulturgeografiska institutionen. Arbetsrapport nr. 896
- Jordbruksverket & Tillväxtverket (2018). *Uppdrag att föreslå åtgärder till handlingsplan för arbetet med livsmedelsstrategin 2020-2022* (N2018/03649/JM)
- Kaijser, L & Öhlander, M (2011). *Etnologiskt fältarbete*. 2 uppl., Lund: Studentlitteratur.
- Kvale, S & Brinkmann, S (2015). *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Lund: Studentlitteratur
- Latour, B (1990). Technology is Society Made Durable, *The Sociological Review*. 38 (1 uppl), pp. 103–131.
- Latour, B (1998). Förbindandets makt i *Artefaktens återkomst: ett möte mellan organisationsteori och tingens sociologi*. Stockholm: Nerenius & Santérus
- Latour, B (2005). *Reassembling the social an introduction to actor-network-theory*. Oxford: OUP.
- LRF (2009). *Sveriges gröna näringar*. Stockholm: Lantbrukarnas riksförbund
- Mol, A (1999), Ontological politics. A word and some questions. *The Sociological Review*, 47: 74-89.
- Nordström Källström, H (2008). *Mellan trivsel och ensamhet. Om sociala villkor i lantbruket*. Diss. Uppsala: Sveriges lantbruksuniversitet

Pripp, O (2011). Reflektion och etik. I: Kaijser, L. och Öhlander, M. (red.). *Etnologiskt fältarbete* 2 uppl., Lund: Studentlitteratur.

Proposition 2016/17:104. *En livsmedelsstrategi för Sverige – fler jobb och hållbar tillväxt i hela landet*. Stockholm: Näringsdepartementet.

Näringsdepartementet (2017). *Uppdrag att fördela medel för insatser för livsmedelsstrategin på regional nivå*. Regeringsbeslut (N2017/06142/JM.)

Shore, C & Wright, S (1997). *Anthropology of Policy. Critical perspectives on governance and power*. London: Routledge.

Teorell, J & Svensson, T (2007). *Att fråga och att svara : samhällsvetenskaplig metod*. 1. uppl. Stockholm: Liber.

Tysk, N (2017). *Kartläggning av regionala livsmedelsstrategier*. Hushållningssällskapens förbund. http://hushallningssallskapet.se/wp-content/uploads/2017/06/Kartlaggning_av_Regionala_livsmedelsstrategier.pdf [2019-09-10]

VGR (2016). *Västra Götalandsregionens program för livsmedel och gröna näringar 2017-2020*. Västra Götalandsregionen

Ej publicerade källor

Sveriges livsmedelsstrategi blir verklighet i Västra Götaland. Presentation 3 mars 2019. PWC.

Företagsregister. Grästorps Kommun. (2019)

Webbplatser

Hushållningssällskapet (2019). *REKO*. <https://hushallningssallskapet.se/reko/> Besökt: 10 oktober 2019

Jordbruksverkets statistikdatabas. (2019). Ämnesområde: Jordbruksstatistik. Besökt: 18 oktober 2019

Regeringskansliets hemsida. (2018). Sökord: Livsmedelsstrategi. Besökt: 9 september 2019. URL: <https://www.regeringen.se/artiklar/2017/01/en-lang-siktig-livsmedelsstrategi-for-sverige/>

SCB (2019). *Markanvändningen i Sverige efter kommun och markanvändningsklass. Vart 5:e år 2010 – 2015*. Besökt: 18 oktober 2019
http://www.statistikdatabasen.scb.se/pxweb/sv/ssd/START__MI__MI0803__MI0803A/MarkanvKn/table/tableViewLayout1/

Västra Götalandsregionen (2019). *Sveriges livsmedelsstrategi blir verklighet i Västra Götaland*. Besökt: 4 december 2019. URL: <https://www.vgregion.se/regional-utveckling/program/livsmedel-och-grona-naringar/sveriges-livsmedelsstrategi-blir-verklighet-i-vastra-gotaland/>